

● Daleko od bura koje bi izazvala, Bunjuelova smrt danas je primljena s velikom smirenošću.

Zan Klod Karlier: Izvan tuže koju osećaju njegovi bliski i njegovi prijatelji, jedan slavni život se završio. Za razliku od Fassbendera, na primer, koji je umro s trideset i šest godina i pre nego što nam je pružio sve čemu nas je mogao naučiti, Bunjuel je ostvario svoj život. I, ne može se reći da je rođen uzalud!

Verovatno je još rano da se pravi bilans njegovog dela, ali ono što me najviše zadivljuje to je njegova slika koja se menja prema zemlji u kojoj je živeo: za nas to je, pre svega, Bunjuel nadrealista, provokator, surov, skoro marginalan; za Meksiko, na primer, naročito od »Zaboravljenih«, on je čovek »trećeg sveta« (nerazvijenih zemalja), a za sav španski svet on je postao klasik, iznad svih krovova. Nema slikara, ni reditelja, ili pisca ni, naravno, sineaste, koji ga nisu sreli na svom putu.

Treba stići do Goje da bi se našao stvaralac jednake veličine: obojica su bili Aragonci, obojica su ogluveli, obojica su umrli posle 83, obojica su radili u Francuskoj.

● Vi ste dvadeset godina bili njegov verni scenarista.

— Da. Sreli smo se na festivalu u Kanu 1963: tražio je onda scenaristu za »Dnevnik sobarice«. I od tada, izuzev »Tristan«, koji je bio napisan u doba »Viridijane«, radio sam s njim na svim scenarijima. Čak i na idejama koje se nisu ostvarile, kao što je adaptacija »Kaludera« od Levisa (Lewis), sa Žanom Moro kao glumicom, od kojeg je morao da odustane jer je producent bankrotirao. On će ga pokloniti Adu Kiru (Ado Kurou), Zatim, adaptacija »Tamo« (La-bas) Husmana (Juysmans), sa Depardijoom u ulozi Žila de Rea, koju je smatrao suviše teškom za realizaciju. I najzad, »Raskošna ceremonija«, koja je bila zamišljena u čast Andre Bretona, u kojoj su se mešali terorizam i erotizam. To je bilo 1979: usred prehlade, Bunjuel odlučio da konačno odustane od filma. Jedino što sam kasnije uspeo to je da ga ubedim da napiše *Memoare*.

● Kako se ostvarila ta saradnja?

— I sami znate koliko mu je bilo važno ostvarenje scenarija. On skoro i nije pravio montaže. Snimao je samo ono što je montirao. Znači, bio mu je potreban vrlo razrađen scenario. U tu svrhu živeli bismo u nekom skrovitom hotelu u Meksiku četiri-pet nedelja i radili bismo od doručka do vremena za šetnju. Ja sam sve to predivao i pisao uveče i to bismo ponovo čitali sutradan. Posle bismo se rastajali dva-tri meseca da bi nam se to »sleglo«. Za »Diskretni šarm buržoazije« to je trajalo dve godine, jer smo scenario pisali pet puta.

Podvlačim da Bunjuel nikad nije želeo da pravi suviše dug film, nijedan nije smeo da pređe jedan čas i četrdeset minuta. Čak je to nekada bilo i pitanje časti da skрати, što je ponekad bilo vrlo teško. Tako sam otkrio iza »revolucionara« čoveka velike strogosti, velike skromnosti pred svojim delom, velike pravičnosti.

Uvek je odbijao bilo kakvu koncesiju: »Nijedna ponuda nije izmenila moje mišljenje. Ono što neću da učinim za dolar, neću učiniti ni za milion dolara«. Verovatno je htelo da obori tradicionalni moral, tačnije rečeno: »Dogadalo mi se da manje-više uspeš, napravio sam i banalnih stvari da bih zaradio za život, ali postoji moralni cilj koji čovek mora da ima.

● Sa »Tim mračnim predmetom želja«, vrstom odgovora na »Zlatno doba«, i sa »Mojim poslednjim dahom«, njegovim memoarima, Bunjuel daje utisak da je »zaokružio« svoje delo i svoj život.

— U »Zlatnom dobu«, zaista, jedan par se odaje ljubavi bez ustezanja usred ukočenog društva, dok, nasuprot, u »Tom mračnom predmetu želja« društvo eksplodira i dvoje zaljubljenih ne uspevaju da nađu sebe.

I sada, kao što on kaže u *Memoarima*, od sineaste koga su nosili po ulicama Kalande na procesijama za vreme »svete nedelje«, Bunjuel se do ekstravagantnosti približio smrti. To nema veze sa stavom Montanja: smrt je sasvim činila deo njegovog života. On je naspram te crne dame doživio sve, od ljubavi do mržnje, od fascinacije do prezira. Počeo je da govori o njoj skoro u prošlom vremenu, ne zanemarujući humor da bi se borio protiv nje.

Ali, nasuprot onome što je bio zamislilo, odbio je da pozove sveštenika da bi dobio pomazanje: od poslednjih prijatelja anarhista nije bilo više nikog da bi to bio povod za skandalizovanje i nije vredelo truda.

Razgovarao: Žan-Pol Morea

* Luis Bunjuel, *Moj poslednji dah*.

Mišel PIKOLI

MOJ PRIJATELJ BUNJUEL

Za njegove prijatelje šok nije brutalan, već »večit«, ako mi dozvoljavate izraz. Znali smo odavno da će umreti. Bio je prešao u drugi stadijum. Kad je otišao u Meksiko da se tamo nastani definitivno, želeo je da mu pišem. Pisao sam mu, ali on nije često odgovarao. Uvek je govorio o svojoj smrti vrlo otvoreno. Govorio je: »Moj pas je stalno pored mene. Budala, ne zna da sam već otišao«. Bunjuel se, kao što to pokazuju njegovi filmovi, podmlađivao celog života, do svoje smrti.

Ne, nisam tužan. S nekoliko prijatelja idem da pijem u Bunjuelovu čast. Velika je to sreća imati za prijatelja takvo biće kao što je bio on, velika je sreća što sam radio s njim, to je večito osećanje!

»Veliki šaljivdžija«, tako bi ga trebalo nazvati, a ne »veliki režiser«, što mu se uopšte ne bi dopalo. Bez prestanka smo se smejali s njim, čak i onda kad su ga mučile najveće brige za egzistenciju. Uvek je strahovao: kako živi bez i najmanjeg kompromisa i sa svim mogućim ludostima? Ponašao se krajnje regorozno prema sebi. Bio je krajnje strog prema sebi i prema drugima, a želio je da se šali samo s onima koji su bili rigorozni kao on.

Njegove šale su išle od onih viđenih u snovima, do studentskih. To je bilo bez granica! Ne mogu vam ispričati anegdote, jer on ne bi voleo da izgovorim njegove reči. Molio sam ga da govori na radiju o Andre Rišou (Ri-

chaud) koji je bio upravo umro, on je odbio govoriti: »Nikad ne govorim o umrlim prijateljima. Ja im dajem zvezde kao restoranima«.

Nasmejavao se još s njim, dajmo mu sve zvezde nebeskog svoda, i popijmo u čast njegovog života i njegove smrti. *Bez kuknjave. On je bio »primer«*.

Neka njegov pepeo, koji leti, ne uguši naša srca, on bi bio zbog toga besan. Slušajmo ga uvek čitajući njegovu knjigu »Moj poslednji dah«. Bez poštovanja, ali s čistim prijateljstvom.

Ali šale s posla mogu da vam ispričam. Za vreme snimanja »Lepotice dana« napravio sam reportažu za »Lui«, gde sam se video s nekom devojkicom, to su bile fotografije o modnoj reviji. List je izašao za vreme snimanja. Jednog jutra Bunjuel dolazi na plato držeći »Lui«. Pokazuje ga svima govoreći: »Pogledajte šta čine glumci!« I držao je novinu ceo dan ispod ruke čineći: »ha, ha!« svaki put kad mi se obraćao. Bio je odlučio da me kazni jedan dan. Sutradan, to je već bilo zaboravljeno!

Veliku farsu je napravio u tom filmu kada je, pošto je u poslednjem momentu ostao bez glumice koja je trebalo da igra ulogu, angažovao dve pozorišne glumice koje su bile dobre prilikom proba. I on je obe angažovao da igraju istu ulogu naizmenično. Za vreme projekcije čuo sam ljude da nisu primetili da su isto lice igrale dve glumice, mada je jedna bila plavuša a druga crnka!

Upoznao sam Bunjuela pre dvadeset osam godina. Igrao sam u spektaklu koji je režirao Mišel Re (Michel Re), u kojem se nalazio kratki komad Andre Rišoa (Richaud). Svi smo želeli da Bunjuel vidi taj komad i da nas vidi. Pozvao sam ga i on je došao. Posle predstave dolazi iza kulisa i vidi Žana Renoara, koji je takođe bio došao te večeri. On brzo nestaje i piše nam: »Ne volim mondenske izlaske, a pored toga, bio sam drugi!« Ali mi je još napisao: »Volim Andre Rišoa, voleo bih da snimam po njegovoj knjizi *Crvena šnala*. Upoznajte me s njim«.

Postali smo sva trojica prijatelji — zaboravivši da je jedan bio režiser, drugi pisac, a treći glumac.

Snimanje s Bunjuelom bilo je nešto misteriozno, zbog njegove kurtoazije, autoriteta, poštovanja; mrzeo je tu reč i završavao je svoja pisma sa: »Bez poštovanja«. S jedne strane, što se tiče podele, priprema, sve je bilo tako jasno, tako precizno, a s druge strane, puštao je na volju svojoj mašti i davao utisak glumcu da ima totalnu slobodu. Svi su znali za njegovu maštu, ali nikada je nije zloupotrebljavao. I tako je glumac postajao negde izvanredan u svojoj tačnosti.

Sve je otpočinjalo od sitnice. Smejali smo se i šalili ponekad do besvesti. A onda, u jednom trenutku, trebalo je skoncentrisati se. Bunjuelovo oko vas je puštalo da radite, ali ste osećali da vas ocenjuje. Uvek je mešao kurtoaziju i zlobu, ali posao nikada nije bio težak zbog njegove predvidljivosti.

Međutim, glumci nisu imali pravo da govore o motivacijama svog lika. To nije bilo potrebno! Uostalom, tekstovi su bili toliko precizni da nije bilo potrebno praviti komentar, čak ni pred samo snimanje. Bunjuel je radio na šinama s kojih je silazio da bi se šalio ili ispitao neki lavrint, onda se vraćao svojim šinama, koje za njega nikada nisu bile ropstvo.

Sva snimanja su ličila jedno na drugo, zato što je radio s istom ekipom. Film je bio stvar koja se odvijala među prijateljima, ali bez popuštanja. Kad bismo išli da gledamo završeni film, mislili smo da neće biti iznenađenja, ali uvek ih je bilo, zbog preciznosti, zbog govora i imaginacije koju je on unosio u svakodneвно.

Ne, nije bilo paralizujuće razgovarati s njim, jer je on svoju zversku lucidnost uvećavao i na sebi i na drugima. I postojala je jedna stvar o kojoj nikada nije govorio: o svojim filmovima.

Razgovarao: Žil Kosta
Priredio: Radoslav Lazić

Prevod: Branka Bogavac-Le Compt

LUIS BUNJUEL — FILMOGRAFIJA

- 1928. Andaluzijski pas (Un Chien andalou)
- 1930. Zlatno doba (L'Age d'Or)
- 1932. Zemlja bez hleba (Las Hurdes — Tierra sin Pan)
- 1947. Veliki kazino (Gran Casino)
- 1949. Veliki lola (El gran Cavalera)
- 1950. Zaboravljeni (Los Olvidados)
- Suzana (Susana)
- 1951. Kći obmane (La Hija del Engano)
- Žena bez ljubavi (Una Mujer sin Amor)
- Uspeće u nebo (Subida al Cielo)
- 1952. Životinja (El Bruto)
- Robinson Kruso (Robinson Crusoe)
- On (El)
- 1953. Ponori strasti — Orkanski visovi (Abismos de Pasión ou Cumbres Borrascosas)
- Iluzija se vozi tramvajem (La ilusión viaja en tranvía)
- 1954. Reka i smrt (El Río y la Muerte)
- Zločinački život Arčibalda dela Kruza (Ensayo de un Crimen)
- To se zove zora (Cela s'appelle l'Aurore)
- 1956. Smrt u vrtu (La Mort-en ce Jardin)
- 1958. Nazaren (Nazarín)
- 1959. Groznica raste u El Pau (La Fievre monte a El Pao)
- 1960. Devojka (The Young One)
- 1961. Viridijana (Viridiana)
- 1962. Andeo uništenja (El Angel Exterminador)
- 1964. Dnevnik jedne sobarice (Le Journal d'une Femme de Chambre)
- 1965. Simon pustinjač (Simon del Desierto)
- 1966. Lepotica dana (Belle de Jour)
- 1970. Tristana (Tristana)
- 1972. Diskretni šarm buržoazije (Le Charme discret de la Bourgeoisie)
- 1974. Fantom slobode (Le Fantome de la liberte)
- 1977. Taj mračni predmet želja (Cet obscur objet du desir) (N. Tomić)